

Stav Evropske mreže ombudsmana za decu (ENOC)**“Prava deteta u digitalnom okruženju”**

Usvojen na 23. Generalnoj skupštini ENOC, 27. septembra 2019, u Belfastu

Mi, članovi Evropske mreže ombudsmana za decu (ENOC), pozivamo naše vlade, Evropsku komisiju i Savet Evrope da preduzmu sve odgovarajuće radnje radi poštovanja, zaštite i ispunjenje dečjih prava kako bi deca i mladi bili u mogućnosti da uživaju u prednostima i mogućnostima koje digitalno okruženje nudi.

Kao što je prihvatio Savet Evrope, ENOC digitalno okruženje shvata kao „Objedinjene informacione i komunikacione tehnologije (IKT), uključujući internet, mobilne i pridružene tehnologije i uređaje, kao i digitalne mreže, baze podataka, sadržaj i usluge.”¹

Naše preporuke imaju za cilj da podrže realizaciju Konvencije Ujedinjenih nacija o pravima deteta (UNCRC), u digitalnom okruženju. One su takođe namenjene pružanju podrške primeni Smernica Saveta Evrope (CM/Rec(2018)7) koje opisuju sveobuhvatan i strateški pristup promovisanju i zaštiti prava deteta u digitalnom okruženju.²

Imajući u vidu relevantne međunarodne obavezujuće i neobavezujuće pravne i druge instrumente³;

Uvažavajući da su dečji životi posredovani digitalnim okruženjem koje je složeno, brzo se razvija i neizbežno oblikuje svakodnevni život dece, tako da su aktivnosti onlajn i oflajn neraskidivo povezane i duboko isprepletane;

Uvažavajući da je digitalno okruženje kritično sredstvo putem kojeg se mogu ostvariti dečja prava i da svako dete ima pravo na pristup, učenje, igre i napredovanje u digitalnom svetu;

Uvažavajući da je odgovornost država da poboljšaju postojeće principe i mere kako bi promovisali i zaštitili dečja prava u digitalnom okruženju;

ENOC poziva države, nacionalne, regionalne i međunarodne vlasti i organizacije, donosiocce odluka, kompanije i industriju da ulože dalje napore u ostvarivanju prava dece u digitalnom dobu.

- Digitalno okruženje

¹ [Smernice za poštovanje, zaštitu i ostvarivanje prava deteta u digitalnom okruženju](#), Preporuka CM/Rec (2018)7 Komiteta ministara državama članicama o Smernicama za poštovanje, zaštitu i ispunjenje prava deteta u digitalnom okruženju.

² *ibid.*

³ Videti Završnu napomeu 1.

Tehnologija je na nebrojene načine unela fundamentalne promene u živote dece i mladih. Digitalno okruženje je omogućilo mnogoj deci da komuniciraju i umreže se, da razvijaju odnose, igraju se i uče, istražuju i bave se inovacijama. Došlo je do eksplozije alata, uređaja i platformi prilagođenih deci koje mogu osnažiti decu da stvaraju, budu znatizeljna i eksperimentišu u digitalnom okruženju.

Deca i mladi širom sveta koriste tehnologiju da bi ostvarili svoja prava na informacije, izražavanje, udruživanje, obrazovanje i da bi se čuo njihov glas o pitanjima koja ih se tiču – pitanja kao što su klimatske promene, nasilje, jednakost, identitet, socijalna pravda i još mnogo toga.

Međutim, dok mnoga deca i mladi vešto koriste i upravljaju tehnologijom, društvenim mrežama i digitalnim prostorom, oni se takođe suočavaju sa izazovima, kao što su odavanje preteranih informacija u digitalnom prostoru od strane roditelja i staratelja, vršnjaci koji vrše digitalno nasilje i korisnika koji „troluju“. Sa druge strane deca mogu da žive u zajednicama bez digitalne infrastrukture ili pohađaju škole bez školskih planova za digitalno građanstvo. Digitalni svet takođe replicira i pojačava barijere sa kojima se deca suočavaju u ostvarivanju svojih prava – kao što su, na primer, nedostaci u pristupu tehnologiji za decu koja žive u siromaštvu, jačanje normi i stereotipa za devojčice i decu sa invaliditetom i širenje onlajn govora mržnje.⁴ Digitalno okruženje takođe može biti sredstvo preko kojeg se ugrožavaju prava dece na zaštitu, a tehnologiju koriste i oni koji žele da zlostavljaju i iskorišćavaju decu, često izvan lokalnih i nacionalnih granica. Digitalni svet takođe postavlja nove izazove za dečja prava jer se dečja iskustva, priče i podaci snimaju, dele i čuvaju u obimu koji dosad nije bio viđen, gde biznis i industrija, koji često posluju na globalnoj osnovi, postaju ključni akteri.

Deca i mladi će i dalje rasti sa tehnologijom i internetom u svom životu. Od ranog uzrasta, njihovo detinjstvo i njihovo putovanje do odrasle osobe u digitalnom okruženju biće prepuni izazova i rizika, kao i mogućnosti, i s obzirom na to, poštovanje, promovisanje i ostvarivanje dečjih prava u digitalnom dobu mora biti glavna briga za sve one koji su zaduženi za zaštitu dečjih prava.⁵

- Dečiji pogledi na digitalno okruženje

Uprkos izazovima koji postoje, deca i mladi uglavnom ne gledaju na buduća dešavanja i izazove u digitalnom dobu negativno.⁶ Na Forumu Evropske mreže mladih savetnika (EMMS) 2019 deca su izjavila:

„Odrasli uglavnom vide i spominju negativne stvari o internetu. Ali internet je uglavnom vrlo pozitivan. Deci i mladima treba pružiti podršku i pokazati im kako da koriste digitalne medije na

⁴ Strategija i plan akcije protiv govora mržnje Ujedinjenih nacija (2019) shvata govor mržnje kao „bilo koju vrstu komunikacije u vidu govora, pisanja ili ponašanja kojom se napada ili koristi pejorativni ili diskriminatorni jezik usmeren na osobu ili grupu zbog onoga što ta osoba jeste, drugim rečima, zbog njene religije, etničke pripadnosti, nacionalnosti, rase, boje kože, porekla, roda ili drugog faktora identifikacije. Ženeva: UN; str.

⁵ Livingston S. (2014) *Dečja digitalna prava: prioritet*. Intermedia, 42(4/5) str. 20-24. <http://eprints.lse.ac.uk/60727/>

Livingston S. i Bulger, M.E. (2014). *Globalni program istraživanja za prava deteta u digitalnom dobu*.

Časopis za decu i medije, 8(4) str. 317-335.

http://eprints.lse.ac.uk/62130/1/Livingstone_Global_Research_Agenda_Childrens_Right_Digital_Age.pdf

⁶ „Mladi i onlajn: Dečiji pogledi na život u digitalnom dobu. Izveštaj saradnika iz publikacije Stanje dece sveta u 2017. godini”

pozitivan način.”⁷

Deca širom sveta prepoznala su povezivanje, komunikaciju i deljenje kao ključne prednosti digitalnog sveta i njihovi glasovi su pravovremeno podsećanje na potencijal digitalnog okruženja kao sredstva uz pomoć kojeg dečja prava mogu na smislen način napredovati.

Forum EMMS 2019. nalazi da deca i mladi često imaju uravnotežen i proračunat pogled na mogućnosti i izazove uključivanja u digitalno okruženje. Međutim, bez informisanja i obrazovanja veća je verovatnoća da će imati negativna iskustva. Deca su naglasila važnost informisanosti o njihovim pravima u vezi sa digitalnim okruženjem, kako bi im se omogućilo da ta prava zahtevaju, ali i da poštuju prava drugih. Škole se moraju proaktivno uključiti u digitalno okruženje i podržavati decu i mlade da koriste digitalne medije na konstruktivan način.⁸ „Hajde da razgovaramo s mladima, da razgovaramo o dečjim pravima u digitalnom okruženju”⁹, sadrži niz strateških preporuka koje čine deo ove izjave.

Praktične preporuke koje je EMMS takođe utvrdila su sledeće:

- Deca koja imaju problem u digitalnom okruženju treba da dobiju podršku od obučene osobe na lokalnom nivou.
- Deca treba da imaju pristup namenskim aplikacijama vezanim za: dečja prava; privatnost; i proveru činjenica kako bi se lakše otkrile lažne vesti.
- Deca bi trebalo da daju svoj pristanak pre nego što se njihov privatni sadržaj objavi na mreži i pre nego što se njihovi privatni podaci iskoriste u komercijalne svrhe.
- Deci treba pružiti obrazovanje o vezama i seksualnosti koje će uzeti u obzir pitanja koja se odnose na digitalno okruženje.

- Dečja prava u digitalnom okruženju

Obaveze koje UNCRC propisuje za države potpisnice ne odnose se samo na sve aspekte dečjeg života, od njihovog opstanka i blagostanja, preko njihovog razvoja i zaštite, do toga da se njihov glas čuje, već i na sve prostore u kojima oni žive, uključujući digitalno okruženje. Može se smatrati da se članovi sadržani u Konvenciji sveobuhvatno odnose na dečja prava na obezbeđivanje, zaštitu i učešće. Ova prava su suštinski međusobno povezana, međuzavisna i nedeljiva i svi nosioci dužnosti su obavezni da osiguraju da se ona promovišu i čuvaju u digitalnom svetu. Kako ova generacija dece i mladih postaje prva koja zaista živi u digitalnom dobu, suočeni smo sa značajnim izazovom da obezbedimo da se njihova prava poštuju i u digitalnom svetu. Zaštita ovih prava mora se uspešno ostvariti tako što će ona biti duboko utisnuta u pravni, vladin, poslovni, obrazovni i socijalni okvir koji upravlja i posreduje našim digitalnim životima.

⁷ EMMS 2019 „Hajde da razgovaramo s mladima, da razgovaramo o dečjim pravima u digitalnom okruženju” Projekat učešća dece, str. 13.

⁸ ibid

⁹ ibid

Preporuke ENOC zasnovane su na međunarodnim i evropskim standardima prava deteta, stavovima članova ENOC i stavovima EMMS i dece.

ENOC poziva Savet Evrope, Evropsku komisiju, države i nosioce dužnosti da:

- 1. Ispunjavaju dečja prava u digitalnom dobu prepoznavanjem i potpunom primenom UN Konvencije o pravima deteta i Smernica Saveta Evrope o poštovanju, zaštiti i ostvarivanju prava deteta u digitalnom okruženju¹⁰ kroz razvoj i primenu strategija i mera zasnovanih na pravima, osmišljenih tako da se razvijaju zajedno s tehnološkim razvojem. To se mora preduzeti u skladu sa članom 4. Konvencije o pravima deteta koji zahteva da se preduzmu sve odgovarajuće zakonodavne, administrativne i druge mere.**

- 2. Zahtevaju od vlada, kompanija i industrije da poštuju i u potpunosti podržavaju dečja prava u digitalnom okruženju. Ovo uključuje:**
 - a. Osiguravanje da sve platforme, provajderi, usluge, uređaji i proizvodi podležu regulaciji i nadzoru koji štiti dečja prava istovremeno uzimajući u obzir dečje razvojne kapacitete. Ovde se moraju posebno uzeti u obzir principi privatnosti, sigurnosti i minimalizacije podataka kroz dizajn i poštovanje obaveza zaštite podataka;
 - b. Pojačanje nadzora nad novim tehnologijama kao što su geolokacija, povezani uređaji, profilisanje, veštačka inteligencija, softver za prepoznavanje lica, mašinsko učenje i algoritmi;
 - c. Izradu smernica, pravila i odredbi i uslova za korišćenje svih proizvoda i usluga, prilagođenih deci, uključujući i društvene mreže, igre i druge platforme. Ovde se mora posebno imati u vidu obezbeđivanje informisanog pristanka dece i roditelja ili staratelja, kao i verifikacija starosti;
 - d. Obezbeđivanje bolje transparentnosti i zaštite potrošača za decu, uključujući i zaštitu u vezi oglašavanja, marketinga sadržaja, kupovine putem aplikacija i igračkih platformi na internetu;
 - e. Podržavajuće zakonodavne i regulatorne inicijative kojima se industrijske i tehnološke kompanije drže odgovornim i obezbeđivanje regulatornog nadzora kako bi se obezbedilo da deca mogu maksimalno ostvarivati svoja prava u digitalnom okruženju;
 - f. Podršku i više istraživanja o dečjim pravima u digitalnom svetu kako bi se osiguralo da nosioci dužnosti imaju pristup zasnovan na znanju. Ovde je potrebno baviti se uticajem dečje interakcije sa tehnologijom na njihov kognitivni, fizički, socijalni i emocionalni razvoj i podizanjem svesti roditelja, staratelja i vaspitača.

- 3. Zahtevaju od vlada, kompanija i industrije da poštuju i u potpunosti podržavaju dečja prava u digitalnom okruženju. Ovo uključuje:**

¹⁰ Preporuka Komiteta ministara Saveta Evrope CM/Rec (2018)7 državama članicama o Smernicama za poštovanje, zaštitu i ostvarivanje prava deteta u digitalnom okruženju.

- a. Proaktivno uključivanje dece u razvoj, pregled i procenu digitalnih strategija, tehnologija i sadržaja i davanje dužne pažnje i odgovarajuće težine njihovim pogledima u skladu sa njihovim razvijajućim kapacitetima;
- b. Naglašavanje dečjih prava na slobodu udruživanja, slobodu izražavanja i traženja, primanja i prenošenja informacija i ideja kao i njihovih prava na privatnost i učešće u pogledu zaštite njihovih podataka;
- c. Prepoznavanje i osiguravanje da digitalno okruženje nudi dodatnu platformu za angažovanje dece za učešće u društvenim, socijalnim i građanskim ulogama;
- d. Praćenje i procenu uticaja strategija, politika i mera na dečja prava na učešće.

4. Osiguraju da sva deca imaju pristup digitalnom okruženju bez diskriminacije. Ovo uključuje:

- a. Osiguravanje da sva deca mogu da uživaju u istim mogućnostima koje pristupačnost digitalnom okruženju može pružiti, uključujući pristup infrastrukturi, povezanost, usluge i odgovarajući sadržaj razvijen posebno za decu;
- b. Izradu politika, smernica i informacija koje se bave potrebama sve dece, posebno one iz marginalizovanih ili ranjivih grupa¹¹ u pogledu pristupa i ostvarivanja njihovih prava u digitalnom okruženju i njihovo stavljanje na raspolaganje u odgovarajućim formatima.
- c. Promovisanje ravnopravnog pristupa i prevazilaženje digitalne isključenosti i diskriminacije, uključujući i suzbijanje stereotipa i sve češćeg urođjavanja u digitalnom svetu.

5. Zaštitite dečje uživanje u internetu, tehnologiji i društvenim medijima bez lažnih informacija, štetnih sadržaja ili štetnih tehnologija. Ovo podrazumeva:

- a. Preduzimanje mera kako bi se obezbedilo da deca lako pronađu kvalitetne i nepristrasne informacije i da se pokrenu aktivnosti u vezi sa cirkulacijom lažnih informacija;
- b. Jačanje zaštite, uključujući kroz zakonodavne i tehnološke mere, u vezi sa štetnim sadržajem ili tehnologijama štetnim za duševno i fizičko blagostanje dece (uključujući i sadržaje koji podstiču poremećaje u ishrani, samopovređivanje i samoubistvo);
- c. Zahtevanje od kompanija i industrije da razmenjuju i prijavljuju informacije o štetnosti na internetu i da se odmah uklanja štetan sadržaj;
- d. Preduzimanje mera kako bi se obezbedilo da deca koja traže ili su izložena štetnom sadržaju budu usmerena na podršku, poruke i sadržaj koji promovišu njihovo mentalno i fizičko blagostanje.

6. Preduzmu sve neophodne korake da zaštitite decu od nasilja, eksploatacije i

¹¹ Iako ovaj spisak nije iscrpan, ovde se mora voditi računa o potrebama dece sa smetnjama u razvoju i invaliditetom, dece u alternativnoj nezi, dece koja žive u siromaštvu i dece beskućnika, dece iz manjinskih etničkih zajednica, dece u pokretu, interno raseljene dece i LGBTQIA dece.

zlostavljanja u svim oblicima u digitalnom svetu. Ovo obuhvata:

- a. Osiguravanje efikasnosti zakonodavnih, regulatornih i drugih mera za borbu protiv širenja govora mržnje na internetu, rasizma, radikalizacije i ekstremizma i uvođenje oštrih sankcija za one koji krše dečja prava na internetu;
- b. Osiguravanje efikasne nacionalne i međunarodne koordinacije i saradnje između vlade, industrije i agencija za sprovođenje zakona radi rešavanja svih oblika zavođenja (grooming), zloupotrebe i eksploatacije na internetu, uključujući komercijalnu eksploataciju;
- c. Usvajanje inovativnih politika i politika za obezbeđivanje sigurne budućnosti, koje će se baviti novim oblastima seksualnog iskorišćavanja i zlostavljanja, kao što su slike seksualnog zlostavljanja dece u virtuelnoj i proširenoj stvarnosti;
- d. Obezbeđivanje deci prilagođenih i dostupnih informacija u vezi sa sekstingom i slikama generisanim od strane korisnika, i osiguravanje da vlasti reaguju na način fokusiran na zaštitu deteta;
- e. Obezbeđivanje podrške za decu koja su bila izložena nasilju, zlostavljanju, uznemiravanju ili eksploataciji na internetu, uključujući pristup uslugama za zaštitu mentalnog zdravlja.

7. Prepoznaju da se pravo dece na obrazovanje širi i na digitalno okruženje i da podrže razvoj digitalnih veština kod dece. Ovo uključuje:

- a. Osiguravanje da deca imaju potrebne digitalne veštine i da stiču znanje o digitalnom svetu, uključujući tehničke, kreativne i kritičke veštine procenjivanja u svrhu prepoznavanja njihovih višestrukih uloga kao digitalnih korisnika, stvaralaca, programera i lidera;
- b. Implementaciju obrazovnih politika koje podstiču razvoj digitalnih veština i samopouzdanje dece (bez obzira na starosnu dob) i svest o dečjim pravima, sa posebnim osvrtom na pružanje efikasne podrške nastavnicima i vaspitačima;
- c. Osiguravanje integracije digitalnog građanstva i tehnologija u obrazovne programe.

8. Obezbede podršku roditeljima i starateljima u njihovoj ulozi čuvara dečjih prava u digitalnom okruženju, kako bi deci omogućili da iskoriste mogućnosti koje pruža digitalno okruženje, istovremeno smanjujući potencijalne rizike:

- a. Omogućavanje pristupa informacijama, obrazovanju i smernicama za podršku roditeljskoj odgovornosti, veštinama i poverenju u digitalnom okruženju, uzimajući u obzir dečje pravo na privatnost i deljenje podataka o deci od strane roditelja u ovom kontekstu;
- b. Jačanje istraživanja i podizanje svesti o roditeljskoj upotrebi tehnologije i uticaju toga na njihov odnos sa decom;

9. Osiguraju pristup deci i mladima, njihovim roditeljima i starateljima, postupcima prijavljivanja i slanja pritužbi prilagođenih deci, kao i pravnim postupcima. Ovo uključuje:

- a. Omogućavanje lako dostupnih i blagovremenih procedura i informacija prilagođenih deci u vezi sa procedurama, kako bi se deci omogućilo da

- prijavljuju štetni sadržaj, maltretiranje, nasilje i zlostavljanje i da podnesu žalbe svim industrijskim i vladinim akterima, uključujući kompanije koje su formirale društvene mreže i tehnološke kompanije, internet provajdere i regulatore;
- b. Obezbeđivanje zakonski uspostavljenih postupaka zaštite i mogućnost da se primaju prijave i da se postupa po prijavama dece, roditelja i staratelja u vezi sa zavođenjem (grooming), zlostavljanjem i eksploatacijom na svih medijima i platformama;
 - c. Osiguravanje da vlada, kompanije i industrija i svi odrasli na pozicijama od poverenja ispunjavaju svoje obaveze oko deljenja i prijavljivanja sadržaja ili ponašanja koje je štetno za decu ili kojim se dete podvrgava bilo kakvom obliku nasilja, zlostavljanja ili eksploatacije relevantnim vlastima;
 - d. Osnajivanje regulatora kako bi preduzeli efikasne mere u vezi sa štetnim, nasilnim ili uvredljivim sadržajem i osiguravanje da postupci prijavljivanja i žalbi, kao i pravna sredstva budu efikasni.

ENOC će saradivati sa Savetom Evrope, Evropskom komisijom i drugim nosiocima dužnosti na promovisanju i praćenju primene ovih preporuka.

- **Završna napomena¹²**

Imajući u vidu relevantne međunarodne obavezujuće i neobavezujuće pravne instrumente i druge instrumente, posebno:

- Konvenciju UN o pravima deteta (1989) (CRC);
- Fakultativni protokol uz Konvenciju o pravima deteta o prodaji dece, dečijoj prostituciji i dečijoj pornografiji (2002);
- Fakultativni protokol uz Konvenciju o pravima deteta o postupku za komunikaciju (2011);
- Član 7 Konvencije o pravima osoba sa invaliditetom;
- Međunarodnu konvenciju o eliminaciji rasne diskriminacije;
- Deklaraciju iz Toronta (Ljudska prava i veštačka inteligencija);
- Evropsku konvenciju o ljudskim pravima (ECHR);
- Član 8 Opšte uredbe o zaštiti podataka (GDPR);
- Konvenciju o visokotehnološkom kriminalu (Budimpeštanska konvencija);
- Konvenciju Saveta Evrope o zaštiti dece od seksualnog iskorišćavanja i seksualnog zlostavljanja (Lanzarot Konvencija);
- Konvenciju Saveta Evrope o zaštiti pojedinaca u pogledu automatske obrade ličnih podataka (Konvencija 108);
- Sve preporuke Komitetu ministara koje se odnose na decu i digitalno okruženje;
- Nalaze iz Izveštaja Saveta Evrope o konsultacijama sa decom „To je naš svet: stavovi dece o tome kako da zaštite svoja prava u digitalnom okruženju;”
- Nalaze ITC Koalicije za decu na mreži, „Pogled unapred: tehnološke i društvene promene u životu dece i mladih u Evropi;”
- Nalaze iz izveštaja UNICEF „Dečja prava u digitalnom dobu: preuzimanje od dece širom sveta” i „Mladi i onlajn: dečji pogledi na život u digitalnom dobu;”
- Nalaze iz radnog dokumenta OECD o deci u 21. veku „Uticaji upotrebe tehnologije na decu”;
- Podatke koje je dostavilo dvadeset i šest ombudsmana za decu – članova ENOC¹³ putem upitnika radne grupe ENOC „Dečja prava u digitalnom okruženju.”
- Nalaze Evropske mreže mladih savetnika (2019), „ Hajde da razgovaramo s mladima, da razgovaramo o dečjim pravima u digitalnom okruženju: Projekat za učešće dece”

¹² Ova izjava izrađena je uz punu konsultaciju sa svim članicama ENOC i uz podršku Elizabet Milovidov, nezavisne stručnjakinje, na čemu smo veoma zahvalni.

¹³ Albanija, Azerbejdžan, Belgija (Flamanska regija), Bosna i Hercegovina, Kipar, Danska, Estonija, Finska,

Ova izjava sufinansirana je kroz program „Prava, jednakost i građanstvo” Evropske unije (REC 2014-2020). Sadržaj ove publikacije predstavlja samo stavove ENOC i njena je isključiva odgovornost. Evropska komisija ne prihvata nikakvu odgovornost za korišćenje informacija koje publikacija sadrži.